

Svarta listan – ukas eller vägledning?

Åsikterna om Svarta listan går isär. Många har länge sett fram emot en ny upplaga, andra är mer skeptiska eller direkt kritiska. Därför vill jag passa på att klargöra syftet med Svarta listan och förklara hur den är tänkt att användas.

:klarspråk

Svarta listan är ett namn som sticks. Varför just det namnet valdes när listan kom ut första gången 1988 är dock enkelt: Statsrådsberedningens handböcker och riktlinjer har sedan många år haft färgglada smeknamn: *Röda boken* (handbok i propositionsskrivning), *Gröna boken* (riktlinjer för författningsskrivning), *Gula boken* (handläggningen av ärenden i Regeringskansliet), *Vita boken* (handbok i författningsskrivning för myndigheter) med flera.

Nu har den tredje, utökade upplagan av *Svarta listan* kommit. Namnet består, trots att det sticks, eller kanske just därför. Vi kan gott rycka till när vi använder vilseledande, ålderdomliga eller stela uttryck i våra texter. Vi skriver dem kanske bara av gammal vana, för att vi har sett andra göra det eller för att ge texten en mer myndig prägel?

Om vi däremot, efter övermoget vägande, kommit fram till att ett visst "svartlistat" ord eller uttryck är det enda möjliga för att beskriva det vi vill och för att ge den effekt vi vill, då kan vi naturligtvis använda det. Ingen kan ju bestämma att vissa ord i det svenska språket aldrig får användas.

Därför är det rätt märkligt att *Svarta listan* över huvud taget kan misstolkas. Syftet med den framgår ju redan av underrubriken: "Ord och fraser som kan ersättas i författningsspråk". Kan.

Exemplets makt – så står det i lagen!

Svarta listan är som sagt en varningsklocka och samtidigt en vägledning och en exempelsamling. Det är välkänt fenomenet att varje försiktig skribent föredrar att hålla sig till kända mönster och förebilder. Alltså gäller det att ha så goda förebilder som möjligt. Gärna också förebilder med en viss variation, så att skribenten inte försöker få verkligheten att anpassa sig efter en olämplig förebild.

En förebild som väger tungt är författningsspråket: "Så står det i lagen". Där ligger förklaringen till det andra nyckelordet i *Svarta listans* underrubrik: författningsspråk. Om ordet eller uttrycket går att ersätta i författningsspråk, så bör det gå bra i andra texter också.

För att åstadkomma den behövliga variationen bland förebilderna, har *Svarta listan* försetts med många exempel-fraser. De finns där som en provkarta över användningsrådena för de rekommenderade orden och uttrycken. Men exemplen är förstås inte uttömmande. Det kan alltid finnas situationer eller sammanhang som gör att inte någon av exempelfraserna passar in. Då får man som skribent i stället se dem som en inspirationskälla och vägledning.

Ålderdomligt, vilseledande eller stelt

Urvalet i *Svarta listan* grundas alltså på författningsspråk. Det innebär att vissa typer av jargong- eller modeord inte har tagits upp där, hur trött man än är på dem. Författningsspråket har hållits någorlunda rent från den typen av ord. Där finns istället många ålderdomliga ord, särskilt i gamla lagar och förordningar. De ålderdomliga orden brukar dock sällan vålla problem för skribenterna när det väl är dags att modernisera en gammal lag. Ingen skulle väl i dag frivilligt behålla "huvudskrift" hellre än att skriva "original". Ett av de få ålderdomliga orden i *Svarta listan* är "avbida". Handen på hjärtat, hur många tycker att det skulle kännas naturligt att skriva det i en lag från 2004?

Något fler är de vilseledande orden i *Svarta listan*. Ett av dem är "utgå". Om ett TV-program utgår, då vet vi att vi inte får se det. Men om ett bidrag utgår, hur blir det då? Därför ges i *Svarta listan* en mängd ersättningsalternativ, så att man som skribent ska kunna välja ett som passar i det givna sammanhanget. *Svarta listan* utarmar inte språket, den utökar möjligheterna att skriva ändamålsenligt och begripligt!

Den största gruppen av ord i *Svarta listan* är de som med en sammanfattande benämning kan kallas "stela". De är inte direkt ålderdomliga eller svårbegripliga, och om de bara förekommer sporadiskt i ett större textsammanhang så stör de inte farligt heller. Problemet är att de inte används på det sättet, utan de tenderar att bli favoritord. En text med många "därvid", "tillställs", "såvitt avser", "erinran", "efter hörande" och "i annan ordning" uppfattas som stel och byråkratisk. Innehållet i en sådan text når inte fram lika bra som det skulle göra i en text med ett ledigare men fortfarande korrekt språk.

Ett språk som inte stör

Om läsarna tar till sig innehållet i våra texter och inte reflekterar över språkformen, då har vi lyckats som skribenter. Våga därför bryta mot kanslispråkliga ordvändningar. Utgå gärna från vårdat talat språk (utan att skriva talspråk!) och lita på din språkkänsla. Med den i ryggen och de hjälpmedel som faktiskt finns för allt slags skrivande i Regeringskansliet kan du åstadkomma goda, ändamålsenliga texter. Använd *Svarta listan*, inte som ett trubbigt tillhygge, utan som ett effektivt redskap!

Stina Malmberg, språkexpert i Regeringskansliet